

שמעו נא המורים הצעה לאסטרטגיה חינוכית לאור המקורות

מבוא – הצגת הבעיה

כיצד מגשרים על הפער שבין היעדים החינוכיים, שלעיתים יכולים להיות יעדים רחוקים מאוד, עתידיים מאוד, לבין המציאות היומיומית? מאין מוצאים עוצמות לטפל בתופעות חינוכיות קשות שצורכות תהליכים מורכבים וארוכים על מנת לפתור ולו רק במקצת? כיצד עושים זאת מבלי להתייאש או להתפרץ בתסכול? מאיין לוקח המחנך את הכח, את העוצמה ואת האמונה לחרוש, לזרוע ולהשקות בסבלנות ובאמונה מבלי לראות הפירות בכל שלב מהשלב?

אומר לנו הנביא "הביטו אל צור חוצבתם אל מקבת בור נוקרתם" כדי לענות לשאלות הנוגעות באושיות החיים, בצמתי חינוך שאין מחנך שלא חולף על פניהם פעמים רבות בעבודתו, עלינו לשוב ולגעת במסרים שנמסרו לנו מראש מהררי קדם. הפתרונות חקוקים בגניוס הלאומי שלנו ומתגלים בראשי עמינו, באבותינו, אמהותינו, בגדולי נביאינו ועוד.

במאמר הבא אני מבקשת לשאוב מהבארות העצמיים של אומתנו, ולבחון כיצד התמודדו גדולי מנהיגנו במצבים חינוכיים קשים. ועל צד ש"אין אדם עומד על דברי תורה אלא אם כן נכשל בהם" ננסה לעמוד על עניין זה בעיקר דרך שני אירועים – משה ואהרון בפרשת מי מריבה ואליהו לאחר אירוע הכרמל.

1. ישעיה נא, א.

2. גיטין מג, א.

ויבאו בני ישראל כל העדה מרבר צין בחדש הראשון וישב העם בקדש ותמת שם מרים ותיקבר שם: ולא היה מים לעדה ויקהלו על משה ועל אהרן: וירב העם עם משה ויאמרו לאמור ולו גוענו בגוע אחינו לפני ד': ולמה הבאתם את קהל ד' אל המדבר הזה למות שם אנחנו ובעירנו: ולמה העליתנו ממצרים להביא אותנו אל המקום הרע הזה ולא מקום זרע ותאנה וגפן ורמון ומים אין לשתות: ויבא משה ואהרן מפני הקהל אל פתח אהל מעוד ויפלו על פניהם ויאדו כבוד ד' אליהם:

(במדבר כ, א-ו)

בארה של מרים "פרחה" עם מותה והעם צמא למים. במרירות לבו בא עם ישראל אל משה ואהרן ומטיח את אשר על לבו. 'טוב היה למות קודם!' 'מדוע הבאתם אותנו למדבר היבש הזה להרגנו כאן ללא מים?!' 'לכן טרחתם להוציאנו ממצרים?! טוב היה לנו להשאר ולמות שם!'

קשה מאוד לשמוע תלונות אלו. בייחוד כשמדובר על שנת הארבעים (!) ליציאתם ממצרים. אין ספק שעברו עשרות שנים של גיבוש ועמל רוחני אדיר מצד המנהיגים – משה ואהרן. חילצו את העם ממצרים, עברו איתם בניסים מופלאים את הים, ליוו אותם באירועים הסטוריים חד פעמיים בעוצמתם. נקודות שיא בגובה החיובי – כמתן תורה, ונקודות שיא בעומק השלילי – כחטא העגל והמרגלים. וגם שם במעמקים עומדים הם בתפילה לסליחה. לא מתייאשים ולא כופרים באחריות. ובמשך כל השנים – ארבעים שנה של עמל ועבודה יומיומית רוחנית וחינוכית, לימוד תורה ואמונה. וכאן נראה כאילו חזרנו לנקודת ההתחלה. לא קרה דבר. עכשיו מתחילים הכל – "ולמה העליתוני ממצרים להביא אותנו אל המקום הרע הזה?"³

3. במדבר כ, ה.

וזאת רק משום שאין מים. כמעט נמלטים הם מהקהל לדרוש את ד'. מצווה אותם ד' לקחת את המטה ולדבר אל הסלע, אל אותו סלע ממנו נבעה בארה של מים. מחפשים הם ולא מוצאים. ובינתיים העם לוחץ "מים... מים..." "המן הסלע הזה-שלא נצטוונו עליו-נוציא לכם מים?"⁴ מדברים אל סלע אחד ולאחר שלא מוציא מימיו מניף משה את מקלו, נעשה להם נס "ונזדמן להם אותו סלע והכהו".

על כך מקבלים משה ואהרון נזיפה אלוקית קשה "יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ אשר נתתי לכם"⁵ מדוע? וכי מה היה חטאם? היכן יש בכך חוסר אמונה? קשה לתפוס את החטא הזה, חמקמק הוא. לא נכתב במפורש בפסוקים ומפרשי המקרא נחלקו מאוד בעניינו.

נסקור כמה מהם:

ד' אברהם אבן עזרא רומז ואוצר את פירושו במילים ספורות - משה היה צריך לדבר אל הסלע ואכן דבר אליו בפעם הראשונה אלא "והנה החלק חלק והכה הסלע ולא יצאו מים עד שהכהו פעם שנית"⁶ מסביר הרמב"ן את דבריו בפירושו שבגלל מריבת העם נשאר משה חלקי ולא בדבקות מלאה בד' ועל כן יצאו המים. א"כ, מהו "לא האמנתם בי להקדישני" על פי זה?

שיטתו של הרמב"ם מפורסמת⁸ שנטה לצד הרגזנות באומרו "שמעו נא המורים"⁹ וזהו חילול ד'. הרי עיני כל האומה צופיות אליו לדעת איזו דרך לדבוק וללכת. ועל כן הבינו שאם כועס משה רבנו עליהם משמע

4. עיין פירוש ראב"ע כ, ו.

5. עיין פירוש רש"י כ, י.

6. במדבר כ, יב.

7. שם, שם, ח.

8. ח' פרקים, פרק ד'.

9. במדבר כ, י.

שד' הוא הכועס עליהם. אך מקשה הרמב"ן, היכן כתוב בפסוקים שמשא ואהרון כעסו? אדרבא כתוב "מריתם פי" – שהצטוו לעשות ועברו על הציווי או שלא האמינו, אך מה לכעס ולאמונה?

המהר"ל¹⁰ מפרש חטא משה ולא נמנע מלומר מילים ספורות להזכירנו במי עסקינן: "והנה אדון כל הנביאים, השלם בתכלית השלימות, שלא היה ולא יהיה כמוהו, בא אליו מכשול זה". ומהו המכשול? בכך שאמר "שמעו נא המורים" והכה פעמיים את הסלע דרך כעס ולא היה ראוי למעלתו. אלא היה צריך להתחזק באמונתו ובכך היה זוכה למעלה עליונה. "והיה עושה בשמחה ולא היה מתפעל לכעוס – ואז היה זה קדושה לעיני ישראל... וזהו שנאמר "יען אשר לא האמנתם בי להקדישיני". כלומר, היה לכם להתחזק באמונה. ואם עשיתם זה לא היה לכם לכעוס, כי האמונה מביא לידי שירה ושמחה... ולא שהיה החטא להם הכעס בעצמו, רק שהכעס הוזה מורה שחטא משה באמונה". עד כה הסביר מה היה חטאו ומדוע יש בכך חסרון אמונה וקדושה. נשאר לתרץ מדוע יש הבדל בין הכאה לדיבור. שהרי מה לי הכאה ומה לי דיבור בסלע? וכי חש הוא? ומסביר כי ד' רוצה שיצוריו יקבלו דבוריו ברצון ובשמחה – רק בדיבור. "וכדי שיהיה הכל דרך שמחה המורה על האמונה יהיה מדבר משה אל הסלע. ויהיה הסלע נמשך אל רצון בוראו מעצמו. ומשה עשה הכל דרך כעס... גם הכה הסלע עד שהיה הסלע נמשך אל דבר השי"ת בכח. ועי"ז אין מחדש אמונה, כי אין אמונה רק שיהיה הכל דרך רצון ושמחה". כלומר משה היה צריך לראות את הליקוי בו נמצא העם ומנקודה נמוכה זו להצמיח את הכוחות. לא ליפול ברוחו ולהקפיד. לאדם המאמין בד' כמשה אסור ליפול ממעלתו ומהבנתו ש"לא עליך המלאכה לגמור ואי אתה בן חורין להבטל ממנה"¹¹ האדם אינו צריך להופיע מציאות מושלמת אלא להכנס לתנועת ההשתלמות. אדם שכך ניגש לדברים, יש בו רוגע ושמחה לעסוק במצוה, להוסיף טוב בעולם, בלי לחץ פנימי לראות

10. גבורות ד' פרק ז.

11. אבות ב, טז.

בתוצאות מיידיות מושלמות. וכן דרך העשייה שלו אינה דרך של "הכאת הסלע" אלא דרך של "דיבור אל הסלע". כלומר לא אילוף המציאות לעמוד בקריטריונים הגבוהים אותם אני שואף להחיל, אלא הצמחת הכוחות מתוך פיתוח הרצון העצמי של המתחנך ללא כפיה. כדברי ר' אברהם אבן עזרא – שהצפיה ממשה שישאר בדבקות מלאה בד' או כרמב"ם שנטה לרגזנות כלומר שהתעמת עם המציאות במקום לעמוד בעמדת מחנך המוביל את חניכיו לתהליך של השלמה והתקדמות מהנקודה בה הם נמצאים.

ואכן כך פעל משה רבינו בעצמו בחטא העגל. לאחר שגאל את ישראל ממלחעות השעבוד של העם המצרי לחירותו והביאם למעמד מתן תורה.

העולם עוצר מלכת¹², ישראל מקבלים תורה, מתוודעים לנשמתם. משה עולה לקבל תורה ארבעים יום וארבעים לילה ללא אכילה ושתייה. ומרום השמימיות – עדיה אדם לא בא מלבדו – יורד לתת את התורה לעם ופוגש במחולות סביב עגל הזהב. המתת הנורא הזה הנוצר מהמפגש בין האידיאלים הנשאים ובין המציאות החסומה מלהכיל אותם, יכול למוטט את גדול המנהיגים, אך לא כן נוהג משה.

היה אומר הרב צבי יהודה קוק זצ"ל בשיחותיו: "כדי לא להתפוצץ במצב כזה, צריך למשה רבינו עצבים של ברזל! עצבים של נחושת! אנחנו מודעזעים. איך אפשר לא להודעזע ממצב כזה? משה רבנו יורד מן השמים בשמחה כזו, בעליוניות כזו בעילאיות שמימית כזו, וזה מה שהוא מוצא. והוא מתאפק! פלא פלאים איך הוא מחזיק מעמד במצב כזה"¹³.

בכוחות על מצליח לא רק למשול ברוחו אלא אף לעמוד איתן כנגד התביעה האלוקית של "ועתה... ויחר אפי בהם ואכלם"¹⁴ באמרו "חטא

12 "כשנתן הקב"ה את התורה ציפור לא צווח, עוף לא פרח, שור לא נעח, אופנים לא עפו שרפים לא אמרו קדוש, חים לא נודעו, חבריות לא דברו אלא העולם שתק ומחריש ויצא חקול אנוכי ד' אלוהיך" - שמות רבה כט, ט.

13 "שיחות הרב צבי יהודה", משה אליהו ומשיח גליון 53.

14 שמות לב, י.

העם הזה חטאה גדולה ויעשו להם אלוהי זהב. ועתה אם תשא חטאתם, ואם איין מחני נא מספרך אשר כתבת"15. על כך מפרש בעל ה"תורה תמימה": "נראה דמפרש מחני מספרך היינו מספר החיים... וכמש"כ בתהילים 'מחו מספר חיים'"16. וכן אומרים חז"ל: "ויחל משה את פני ד"17 – אמר רבי אלעזר מלמד שעמד משה בתפילה לפני הקב"ה עד שהחלהו ושמואל אמר מלמד שמסר עצמו למיתה עליהם, שנאמר 'ואם איין מחני נא מספרך'"18.

כל מעשה טוב גם הקטן שבקטנים מרומם את המציאות ומקדמה¹⁹, קל וחומר פעילות רוחנית כתפילה ומסירות נפש שפועלת לרומם את המציאות²⁰. כלומר משה רבנו בעמדו מול הנפילה המוסרית הקשה של עם ישראל בחטא העגל לא נופל ממעלתו, לא מתיימש, לא מתאכזב ולא קוצף על העם אלא מנסה להשלים את החיסרון הקיים על ידי פעילות חיובית בונה. עומד בתפילה רדיקלית כזו עד לידי חולי. (מידיינים חז"ל²¹ באיזה חולי ואומר אב"י "אשתה דגרמי", ומפרש שם רש"י: מולי"ד בלעז. הרב שטיינזולץ מביא בתלמודו כי פירושו, בצרפתית עתיקה: דלקת מוח). לפירוש השני מסר נפשו והיינו את העולם הבא שלו.

קנא קנאתי לד'

"ראה הקב"ה שצדיקים מועטין, עמד ושתלן בכל דור ודור"22. נראה שלדור כדורו של אחאב היה צורך בצדיק בעל משקל סגולי שיכריע את הכף – ושתל בו את אליהו הנביא. אליהו מסתובב בשומרון, מרכז לעבודה

15. שמת לב, לא-לב.

16. שמת לב, לב.

17. שמת לב, יא.

18. ברכת לב, א.

19. עיין "מידות הראיה" ערך תיקון.

20. עיין "עולת ראיה", התפילה המתמדת של הנשמה, ו.

21. ברכת לב, א.

22. יומא לת, ב.

זרה באותם ימים, ונלחם נגד הבעל. הימים הם ימים קשים, בהם להיות נביא פירושו להיות מבוקש על ידי השלטונות. הנביא הידוע היחיד היה אליהו בעצמו²³. מלבדו הוחבאו עוד מאה נביאים על ידי עובדיה שכלכל אותם בשנות הרעב הקשות ופצל אותם לשני מחנות מפחד לפשיטת שליחי המלכה איזבל²⁴. חשכה מכסה ארץ. ובתוך העלטה הרוחנית הסובבת עומד אליהו וכל מהוויו ומחשבותיו להשיב "לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם"²⁵. וכפי שאומר המדרש: "והיה מתאנח על כבודו של הקב"ה ועל כבודן של ישראל בכל יום תמיד, והיה בדעתו כאילו אבדו שונאי ישראל²⁶ מן העולם, בכל דור ודור שהיה אליהו מוצא בני אדם צדיקים מיד היה מגפפן מחבקן ומנשקן ומברך לקב"ה²⁷". זה היה עניינו ומגמתו להרבות קדושה וצדקות, להדליק את האור בחושך. נראה כי הארוע הגדול והחזק ביותר בו בא דבר זה לידי ביטוי היה מעמד הר הכרמל. אליהו מבקש לשים קץ למצב המתנודד בו היה שרוי העם:

ויגש אליהו אל כל העם ויאמר עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעיפים אם ד' האלוקים לכו אחריו ואם הבעל לכו אחריו ולא ענו העם אותו דבר: ויאמר אליהו אל העם אני נותרתי נביא לד' לבדי ונביאי הבעל ארבע מאות וחמישים איש: ויתנו לנו שנים פרים ויבחרו להם הפר האחד ויתחווהו וישימו על העצים ואש לא ישימו: ואני אעשה את הפר ונתתי על העצים ואש לא אשים וקראתם בשם אלדוכם ואני אקרא בשם ד' והיה האלוקים אשר יענה באש הוא האלוקים ויען כל העם ויאמרו טוב הדבר:

(מלכים א' יח, כא - כד)

23 מלכים א' יח, כב.

24 מלכים א' יח, ד ועיין רלב"ג שם.

25 מלאכי ג, כד.

26 בלשון סגי נחוד.

27 תנא דבי אליהו פרק ה.

אליהו מביא את העם ממצב בו לא יכלו להכריע בין שני הסעיפים מספקנות ואי בהירות להכרה וודאית שהתבטאה בקריאה "ד' הוא האלוקים, ד' הוא האלוקים!"²⁸ – ובכן המהפך נעשה. ומכח מהפך זה קורא לתפוס את נביאי הבעל ולשחטם בנחל קישון. השינוי מכה גלים גם כלפי מעלה וסוחף אף את אחאב²⁹, וכנחם אב את בנו שולח אליו אליהו להפסיק מתעניתו על שנות הבצורת הקשות³⁰. גשמים של ברכה, גשמים של מחילה וסליחת עוון עומדים בפתח לשטוף את הארץ מגילוליה. עולה אחאב על מרכבתו בשקט, לבד לכיוון זרעאלה. אליהו שלא שמח בקלון המלך משגס מותניים, ויד ד' היתה בו לרוץ לפניו לחלוק כבוד למלכות³¹. העטרה חוזרת ליושנה.

אך לא לעד. אחאב חזר אל איזבל אשתו ומספר לה את אירועי היום, שחיטת נביאי הבעל ובשורת הגשם. איזבל לא עונה, רק שולחת לאליהו הודעה שמשמעותה 'אדאג לכך שמחר תצטרף לאותם נביאים שהרגת'.

"וישאל את נפשו למות"³². אכן, מה ניתן לו לעשות כעת? כל מגמתו היתה להפוך את לבב העם לתשובה ואמונה בד', אף נראה שמטרתו היתה בטווח הושטת יד, וכעת – הוחמצה. לא נותר לו לאליהו אלא לשאת רגליו ולברוח הרחק ממקום מגורי אדם. בציווי המלאך קם והולך ומגיע חורבה. שם מופיע דו שיח בינו לקונו:

... מה לך פה אליהו: ואמר קנא קנאתי לד' אלוקי צבאות כי עזבו בריך בני ישראל את מזבחותיך הרסו ואת נביאיך הרגו בחרב ואוותר אני לכדי ויבקשו את נפשי לקחתה: ואמר צא ועמדת ברה לפני ד' והנה ד' עובר ורוח גדולה חוק מפרק הרים ומשבר סלעים

28. מלכים א' יח, לט.

29. המלבי"ם שם: "וכפי הנראה גם אחאב נסח אחרי אליהו בעת חזאת בראתו את מעשה ד' כי נורא הוא, כי לולא אז לא הית מניחו לחרוג את נביאיו".

30. עיין רד"ק בפסוק מא.

31. עיין רש"י שם.

32. מלכים א' יט, ד.

לפני ד' לא ברוח ד' ואחר הרוח רעש לא ברעש ד' ואחר הרעש
אש לא באש ד' ואחר האש קול דממה דקה: ויהי כשמע אליהו
וילט פניו באדרתו ויצא ויעמד פתח המערה והנה אליו קול מה לך
פה אליהו:

(מלכים א' י"ט, ט - יג)

ושוב חוזר כל החיזיון מראשיתו. קשה להבין מקריאת הפסוקים מדוע
שואל ד' את אליהו "מה לך פה" וכיצד עונה אליהו, מה משמעות החיזיון
ומדוע חוזר הוא ונשנה? המדרש הבא מרחיב את היריעה ומסביר את אשר
מקופל בדברים:

"ויאמר: קנא קנאתי לד' אלוקי צבאות כי עזבו בריחך בני ישראל!

אמר לו הקב"ה: בריח, שמא בריחך?!

ואת מזבחוחך הרסו!

אמר לו: מזבחוחי, שמא מזבחוחך?!

ואת נביאך הרגו בחרב!

אמר לו: ואת, מה אכפת לך?

אמר לו: ואיוותר אני לכדי ויבקשו את נפשי לקחתהו

ויכח והנה מראשותיו עונת רצפים. אמר רב שמואל בר נתמן רון
פה. רצוף פיות! ככל מי שאמר דלטוריא על בני³³.

לכאורה לא מובן מה אומר ד' לאליהו. מה פירוש מה אכפת לך על
רצח נביאי ד'? וכי נחשוד את אליהו שאינו מתעניין בעם ישראל
ובנביאיו?! הרי כל חייו היו במגמה אחת של קדוש השם לעיני כל ישראל,

33. שיר השירים רבה א.ו.

להשיב לב בנים על אבותם. אלא אומר ד' לאלהיו – מה אכפת לך שנרצחים נביאים? יש מנהיג לבירה המנהל את עולמו. כל הנדרש ממך הוא לעמול במסגרת התפקיד המסויים שלך. לא כל הבעיות נפתרות בדור אחד ובודאי שלא על ידי איש אחד. וגם אם אינך מבין את דרכי ד' כאן נבחנת אמונתך שלא לאבד לרגע את הביטחון והידיעה שד' מנהיג עולמו בחסד ובריותיו ברחמים. תפקידך לנסות ולתעל את המציאות על פי הכוחות שנתנו לך ועל פי 'כלי הקיבול' של המושפעים ממך. וגם אם הכל נכשל ומתמוטט, מה אכפת לך? אין לך לקחת אחריות על מה שמעבר לכוחותיך.

ומה אם כן היה עליו לעשות? אומרים חז"ל על אותו פסוק במקום אחר: "אלהיו תבע כבוד האב [-ד'] ולא כבוד הבן [-עם ישראל]"³⁴. כלומר היתה תביעה עדינה מאליהו, גם במצב הכל כך קשה והמאכזב הזה לעמוד על רגליו ולתבוע את כבוד הבן. ציפיות אלו נאמרו במפורש במדרש: "וכשאמר הקב"ה לאלהיו 'מה לך פה אליהו' היה לו לאלהיו לאמר לפני הקב"ה – רבוננו של עולם, בניך הם, בני בחונך הם בני אברהם יצחק ויעקב שעשו רצונך בעולם. ולא די שלא אמר כן אלא אמר 'קנא קנאתי לד' צבאות כי עזבו בריתך בני ישראל'"³⁵.

כלומר – אם המציאות הנוכחית עגומה או שנס מתניך, התמלא רוח ד' והתפלל על עם ישראל. הוסף ברכה וטוב במקום שיש כשלון. וכן מסביר הרלב"ג: "והנה קרה זה לאלהיו מרוב כעסו על חטאת ישראל, אז אמר לו השי"ת שיצא ויעמוד בהר לפני ד' וידמה שכבר עשה זה השי"ת כדי שיבקש אליהו רחמים על ישראל לא שיתפלל להשחיתם על רוע מעלליהם, כי היה רצון השי"ת להאריך להם אפו כדי שישובו אליו".

ואכן, דרך חינוכית מתווה ד' לאלהיו בחיזיון – לא ברוח ד', לא ברעש ד' ולא באש ד' אלא בקול דממה דקה. כדברי ה"מצודת דוד": "לא עבר

34. מכילתא, חקדמה, ד"ח בארץ מצרים.

35. תנא דבי אליהו אוסא ת.

ברוח וברעש ובאש כי אם בקול דממה דקה, כי חפץ חסד הוא, ולא יעיר כל חמתו לבוא ברוח וברעש ובאש, ולזה שאל לו שוב, מה לך פה? ר"ל: העורך באת לבקש נקמה?"

ומוסיף המלבי"ם: "ומדוע אינך שב אל שליחותך לנבאות בלא קנאה ורעש?"

כאומר מדוע אינך שב אל שליחותך לנבאות בדיבור ללא "הכאה במטה"? וכמו שנאמר למשה כי בזאת לא יכנס לארץ המובטחת כאן נאמר לאלהיו: "ואת אלישע בן שפט מאבל מחולה תמשח לנביא תחתך"³⁶ על כך מוסיף המדרש: "שאי איפשי בנבואתך"³⁷.

נסכם ונאמר כי מצופה מאלהיו גם במצב הכל כך מאכזב וקשה זה לא ליפול ברוחו ולעמוד מול העם בעמדת משפיע המרום את מונהגיו גם במצב של כשלון ודלדול הכוחות. וגם כשמטרתו להוביל את עמו לאמונה בד' ועזיבת האלילים היתה נראית כה קרובה והוחמצה. באופן מעשי היתה ציפיה מאלהיו שיתפלל על עמו כמשה לאחר חטא העגל ושישוב לנבא לא בדרך רוח סערה, רעש ואש אלא ב"קול דממה דקה" – זו שאינה משברת הרים וסלעים.

אל המחנך

נצביע על נקודה אחת וממנה נתקדם: נשים לב שאת כל הנויפה האלוקית הגדולה כמעט ולא ניתן לשמוע מפורשות בשורות הפסוקים אלא ביניהם. ביחס למשה ואהרן כבר נאמר שקשה מאד לתפוס את החטא בדייקנות. לא כתוב "יען כי כעסתם" אלא "יען לא האמתם בי להקדישיני". היכן יש במעשה מי מריבה חוסר אמונה וחוסר קידוש השם? וכן אצל אלהיו, בשום מקום לא נאמר "ויחר אף ד' באלהיו..." או "יען כי כעסת על עמי ישראל משח את אלישע תחתך..."

36. מלכים א' יט, טז.

37. במכילתא שם.

אך חז"ל המקשיבים לקול הדממה הדקה העולה בינות הפסוקים, הקוראים גם את האש הלבנה ולא רק את האש השחורה, אומרים בקול רם את החטא הדק מן הדק של משה ואהרון ואת החטא הדק מן הדק של אליהו שאלמלא הם לא היינו חשים כמעט בבעיה. אך מדוע לחשוף את מה שביקש הכתוב ללחוש? נראה שזאת כדי לקחת ממנו לעבוד את ד' אלוקינו³⁸. לקחת לדרכינו החינוכית הארות הנבואה שהוצרכה לדורות ונכתבה³⁹.

כיצד עלינו להתמודד? מה עלינו לחשוב בעת מפולת חינוכית או רוחנית? כיצד צריך מתנך לחוש לאחר עמל רב של שנים כשבסופן נראה כי הכל חוזר למצב ההתחלתי?

מנחים אותנו חז"ל שלא להתרשם מההישגיות המעשית. איננו אחראים על התוצאות המעשיות אלא על התהליך החינוכי. על כך, אם נתבקש, עלינו לתת דין וחשבון. שהרי מתנך לעולם אינו יודע מה פעל על נפשות מתחנכיו, מלבד מקרים נדירים. ועל כן אל לך לכעוס על המציאות הנוכחית או לבקש 'לנפץ' אותה בכעס. אלא נדרש אתה לשנס מתניים ולנסות להשלים את החיסרון על פי מיטב כוחותיך הנתונים ויכולת הספיגה של המתחנכים. (אמנם יש להזהר מקיצוניות שניה של "שלוות הרשעים"⁴⁰ שאינם מבקשים לשנות את המציאות אלא משלימים עם הפגעים וחיים איתם בסימביוזה קלת דעת). ואם מעמד הנפש הוא כזה, לא תגיע (או תגיע פחות) למצב בו יהיו לך טענות, אכזבות, כעסים וכדומה כלפי מתחנכך על כי אינך רואה תוצאות מיידיות מושלמות. אלא רוגע ושמחה על כי אתה עוסק בטוב ובהשלמתו במציאות. בתנועת ההשתלמות. מובן שאין בכך התעלמות מן המציאות, אלא ראייה שלימה ומקיפה את מצב המתחנך ואת היעדים החינוכיים אליה אנו שואפים להגיע עם הקבוצה. זאת למדנו ממשה רבינו, שלאחר חטא העגל לא כפר

38. על פי שמות י, כ.

39. על פי מגילה יד, א.

40. אבות ד, טו.

באשמה החמורה שנאמרה על ישראל. אדרבא "חטא העם הזה חטאה גדולה" מודע ומודה באשמה ובגודל החיסרון. עם זאת יש בו סבלנות מופלאה לחכות ולרומם את העם מאותה נקודה בו הוא נמצא.

וכן נעמוד על דברי תורה גם מתוך הכשלונות של משה ואליהו: לא "נכה בסלע" על מנת לאלץ את המציאות לעמוד בקריטריונים הגבוהים שברצוננו להחיל אלא "נדבר" אליו. דהיינו ננסה להצמיח את הכוחות לא ברוח סערה לא ברעש או באש כי אם בקול דממה דקה. מתוך אמונה בכוחות שישנם. גם במצב של הקהלות בעם בטענות נרגשות מוצדקות או לא, וגם אם המתחנכים סובלים מנסיגה קשה בדרך החינוכית אותה התוותה בעמל ויזע. יש לעמוד איתן ולא ליפול ברוח עד כדי שכחה מהי מחויבותנו לשליחות בהיותנו מתנכים. כאותו מנתח שאינו מתרגש או נעלב מקיטונות של ביזויים ויריקות תוך כדי ניתוח ובוראי שאינו יוצא ברוגז מחדר הניתוחים. כן במלאכת ההוראה. וכשם שלא עלינו המלאכה לגמור כך אין בנו בני חורין להבטל ממנה.